

Leta 1968–1972 v kadrih

Želimir Žilnik

Leto 1968 se mi je močno vtisnilo v spomin. V marcu sem na beograjskem Festivalu kratkometražnih filmov dobil srebrni medalji za dokumentarna filma »Pioniri maleni, mi smo vojska prava, svakog dana rastemo, ko zelena trava« in za »Nezaposlene«. Na odru je bil tudi Karpo Godina, ki je prejel nagrado za kratka igrana filma »Piknik v nedeljo« in »Sonce, vsesplošno sonce«. Na festivalih amaterskih filmov sva se srečevala že kakšno leto prej. V tistih časih so dnevniki in časopisi pisali desetkrat več kot danes o novih avtorjih, jih hvalili ali kritizirali, z njimi polemizirali.

Že aprila sem dobil na najpomembnejšem svetovnem festivalu kratkega filma v Oberhausnu Grand Prix za »Nezaposlene«. Pomembnejše kot nagrada mi je bilo, da sem imel možnost ogledati si številne filme in videl, kaj se dogaja v »The Year that Rocked the World«. Kulturna revolucija na Kitajskem, Črni panterji (Black Panthers) v ZDA, protesti proti vojni v Vietnamu na vseh celinah. »Filmmakers cooperative« prikazujejo filme Jonasa in Adolfa Mekasa, Shirley Clarke, Stana Brakhagea. Prisotni so velikani, kot so Jean Rouch, Frederick Wiseman, John Luckock. Sijajni češkoslovaški, poljski, tudi jugoslovanski dokumentarci.

Po vrnitvi domov pa polemike, ali naši filmi »falsificirajo socialistično stvarnost«. Nepričakovano me 3. junija 1968 pokliče kolega Lazar Stojanović, naj poiščem kamero in trak in nujno pridem v Beograd s snemalcem in tonskim mojstrom.

Nisem vedel, niti en sam medij ni omenil, da je bil dan prej in ponoči množični študentski protest. Kritizirali so socialne razlike, nezaposlenost, privilegije. V spopadih s policijo, ki je brutalno intervenirala, je bilo na desetine ranjenih. To je izzvalo solidarnost profesorjev in sprejeli so odločitev, da beograjska univerza razglasi stavko. Glavno protestno geslo je bilo »Dol rdeča buržoazija!«. Zahtevali so tudi, da se zamenja vodstvo policije, ki je ukazalo spopad s študenti.

Študenti in profesorji so se zabarikadirali na fakultetah in zahtevali »vrnitev k izvornim vrednotam socializma«. Beograjsko univerzo so preimenovali v Rdečo univerzo Karla Marxa. Prihajali so izrazi solidarnosti in delegacije z univerz iz Zagreba, Ljubljane in Sarajeva.

Naša ekipa je v zgradbi Kapetana Miše, kjer sta bila rektorat in Filozofska fakulteta. Snemamo dokumentarec »Junijska gibanja«. Energija, hrabrost in romantičnost protesta zapuščajo vtis.

Poleg kritike vodstva in medijev, ki so molčali o študentski akciji, so dobili študentje navdih za množično in učinkovito stavko pri pariških in berlinskih študentih, ki so kakšen teden prej resno omajali institucije in izobraževalni sistem v Franciji in Nemčiji. Medtem ko sta tisk in televizija obširno poročala »o upravičenem nezadovoljstvu mladih levičarjev, ki najjavljajo socialistični prevrat« v Zahodni Evropi, sta o dogodkih v Beogradu molčala.

Po tednu dni protestov se je napetost umirila, ko se je pojavil Tito v televizijskem dnevniku. Nastopil je strpno in spravljivo, govoril je kot starš, ki »razume« mlade, a jih hkrati opozarja, naj bodo previdni, ker jih nameravajo »sovražni elementi« zmanipulirati.

Policija sicer ni vstopala na fakultete, v samem mestu pa je vladal strog nadzor. Na vhodu v Beograd so našo ekipo iz Novega Sada vsak dan legitimirali. Povedali smo, da gremo v filmski studio Košutnjak, in dobili smo dovoljenje, da ostanemo do osme ure zvečer. Tudi ko smo se vračali v Novi Sad, nas je policija vsak večer kontrolirala. To nam je rešilo posneti material, ki smo ga zvečer puščali v Neoplantinem studiu, zjutraj pa vse odnašali v Beograd, kjer smo ga pod drugim imenom razvili šele konec leta. Na fakultetah je bilo še nekaj drugih filmskih ekip, Makavejev na primer. Tako so naša »Junijska gibanja« ostala edini avtentični filmski dokument o protestu.

Na julijskem filmskem festivalu v Puli so bili prisotni vsi avtorji nagrajenih filmov. V Areni so pred vsakim dolgometražnim filmom prikazali kratkometražnega.

Direktor Avala filma, največjega studia v državi, je nekaj nas mladih povabil na kavo in sladoled. Pravi, letos ste se dobro odrezali na festivalih, sedaj ste na seznamu, da se preizkusite z debitantskimi dolgometražnimi filmi. Prinesite mi scenarije, da jih pregledajo dramaturgi in jih ocenijo. Odgovoril sem, da nimam scenarija niti ambicije, da bi jih delal, saj šele nabiram prve izkušnje s snemanjem kratkih filmov. Dragiša Djurić – Gile, tako je bilo ime temu direktorju, me je nahrulil, da sem »neambiciozen in pasiven«. Da bi sploh kaj rekel, sem zjecljal, da smo pri snemanju dokumentarca prejšnji mesec teden dni in noči doživljali napetosti, strahove in evforijo. Direktor je prikimal: »Ja, bile so dramatične situacije. Dogodek je pomemben za našo družbo. Napiši filmski projekt in ga prinesi prvega septembra v Avala film.«

Poskušam se zbrati, kaj naj napišem: zbiram dokumente, razglase, letake, številne študentske časopise.

Avgusta '68 pa pride do novega pretresa: sovjetska tankovska armada s pomočjo armad vzhodnega bloka zasede Češkoslovaško. Pred nekaj meseci se je tam začela t.i. »Praška pomlad«, liberalizacija sistema v več pogledih po zgledu Jugoslavije, odpiranje meja, prostor za diskusije in kritike. Osvoboditev od sovjetskega diktata. Aleksander Dubček in njegova garnitura poudarjajo, da se zgledujejo po »Titovi poti«, prihajajo v Beograd, na Brione na izmenjavo mnenj.

Šok po vsem svetu je ogromen. V Jugoslaviji pa – strah: morda smo mi naslednji na vrsti, da nas »pacificirajo« blokvske armade. Tito in celoten establišment obsodi agresijo na socialistično Češkoslovaško. Na trgih velikih mest potekajo shodi solidarnosti. Govori proti sovjetskemu dogmatizmu in imperializmu, ki je pohodil vsa načela socialističnega sodelovanja in širitve prostora svobode.

Da je naš establišment mislil resno z uporom grožnji z intervencijo, smo v Vojvodini doživeli konkretno: vsi moški do 50-ega leta so dobili razpored za kopanje globokih protitankovskih jarkov na severni meji, proti Madžarski. Tako sem tudi jaz preživel nekaj tednov z lopato v rokah.

Zgodnja dela (Rani radovi)

Tedaj so se pojavila nova vprašanja in dvomi, ali bo državni socializem, kakršen je bil, preživel, kar je bilo tudi osnovno konceptualno vprašanje filma »Rani radovi«, Zgodnja dela. Tematika, o kateri sem se pogovarjal z mladimi, me je

asociirala na maturitetno gimnazijsko nalogo, ki sem jo pisal pred sedmimi leti: pojem odtujitve v zgodnjih besedilih Karla Marxa. Nekaj od teh navedb sem prilepil v prihodnji scenarij.

Ne glede na vse strahove in turbulence pa v Jugoslaviji niso uvedli izrednih razmer. Zdelo se je, da vse poteka normalno.

Desetega septembra '68 sem šel v Avala film in projekt oddal. Čez nekaj dni so me poklicali in povedali, da jim je moj predlog všeč, in so predlagali čimprejšnje snemanje. Nato me je poklical še direktor Djurić in rekel, da čimprej sestavimo ekipo, da je film aktualen in da mora biti čimprej posnet. Na moje vprašanje, kako dolgo se čaka na odločitve Filmskega fonda, mi je pojasnil: »V Avala filmu trenutno delamo pet projektov: dva domača filma in tri velike koprodukcije z Nemčijo in Ameriko. Državi prinašamo devize, imamo podporo bank. Ta tvoj mali film bo stal 150.000 dolarjev. Vzel bom bančni kredit, ki bo tu v tednu dni. Lahko začnete.« Kaj naj rečem? Molčim in kimam.

Toda z Ilijo Bašićem, organizatorjem, s katerim sem delal kratke filme, ugotavljava, da nas vsi zavračajo: igralci, snemalci, tehnično osebje ... Pravijo, nimate izkušenj, proračun je majhen, to nas ne zanima. V Avala filmu pa delajo s polno paro: scenografije, kostumi, pirotehnika. Tedaj tam snemajo najdražji povojni evropski film »Saga o Nibelungih« s koproducentom iz Hamburga. Loteva se me obup, nihče noče z nami.

Takšne volje stopim do Djurića in povem, da se v studiu snema toliko stvari, da ne želimo motiti, in predlagam, da gredo v koprodukcijo z novosadsko Neoplanto, za katero sem snemal svoje dokumentarce. »Prenesite jim sredstva, tam je več prostih ljudi, pa tudi jaz sem že izbral vojvodinske ambiente, kjer bi snemali.« Direktor je pristal. Čez nekaj dni smo v Novem Sadu s popolno svobodo pri izbiri sodelavcev. Poklical sem Karpa, da bi snemal, ter Branka Vučićevića za pomočnika režije in za pomoč pri dokončanju scenarija. Film smo snemali celo jesen, ne da bi nas kdo oviral. V odličnem razpoloženju in z občutkom, da smo »v dialogu s časom«, v katerem delamo film. Karpo je ostal v Novem Sadu in rekel, da bo naredil še montažo. V začetku leta 1969 so premiere v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Skopju, kjer se »Zgodnja dela« predvajajo naslednja dva-tri tedne. Odzivi v medijih so različni. Veliko pohval in ostre kritike.

V marcu prihajajo ekipe selektorjev za tuje festivale. »Zgodnja dela« povabijo na julijski Berlinale, kjer bodo organizirali »Teden mladega jugoslovanskega

filma«, na katerem bodo predvajali sedem filmov iz Vibe, Avale, Jadran filma, Bosna filma, Neoplante ...

Vsako pomlad prihajajo kupci iz tujine in gledajo nove filme. Državni distributer nas obvešča, da so »Zgodnja dela« kupili v 20 državah. Vse te prijetne novice pa prekine začasna prepoved predvajanja, ki jo izda javno tožilstvo 15. junija 1969. Določen je datum sodne obravnave, dostopne tudi medijem.

»Rani radovi« so bili posneti in montirani jeseni '68 ter predloženi (cenzurni) komisiji za pregled filmov v februarju 1969. Komisija je film potrdila in začela se je distribucija. Premiere po celi državi. V Ljubljani v »Komuni« prepolna dvorana, časopis »Ekran« posveti filmu celo številko. Vêlike tekste napišejo Taras Kermauner, Rastko Močnik, Toni Tršar in še pet-šest avtorjev.

Nekaj mesecev pozneje me pokliče direktor Avala filma, ki me je povabil tudi k snemanju mojega prvenca. Zadovoljen je, ker je film že do maja povrnil denar, poklical me je, da nujno pridem v njegovo pisarno. Mislil sem, ponudil mi bo nov film.

On pa mi pomoli v podpis papir. Preberem. Na papirju piše »izjava za javnost«, ki naj bi jo dala oba: »Rani radovi, ki se prikazujejo v kinematografih, so ukradena verzija filma, ki je še v montaži. Premiero načrtujemo za september«.

To me popolnoma preseneti. Vprašam direktorja, ali se ni morda napil, ko piše takšne nebuloze. On pa dvigne roko in pokaže na fotografijo nad njegovo glavo – Tita. Tiho pripomni: »On je sinoči videl film. Prekinil je projekcijo, vstal in rekel: 'Kaj hočejo ti norci. Prekini to, daj nekaj drugega'«.

Odgovorim direktorju Djuriću: »Človek je že v letih. Razumljivo je, da ga vznemirjajo slike nagih mladih in namigi na erotiko. Ne bom podpisal, kar mi ponujate. Razglasili nas bodo za prevarante. Časopisi so polni naših fotografij, ko se priklanjam, z igralci po projekcijah v Novem Sadu, Beogradu, Skopju, Zagrebu ...«

Direktor pokliče javnega tožilca: »Žilnik ne razume situacije. Noče podpisati.« Po nekaj minutah mi pravi: »Sedi in počakaj, prihaja milica«. Bil sem prepričan, da me bodo aretirali. Čez kakšnih 40 minut pridejo, zahtevajo kopije filma, ki so v Avali. Dve ali tri odnesejo, sedem ali osem jih še vrtijo po kinematografih. Izročijo obtožnico. Od direktorja zahtevam, da me odpelje k pravniku, da naredimo načrt za obrambo. On pa pravnika Avale filma ne želi vključiti, noče »se braniti pred Titom«.

V tem trenutku v dokajšnji paniki odidem na pot v Novi Sad, da bi poskusil od koproducenta Neoplanta filma pridobiti pooblastilo, da lahko branim

film. Na poti v Novi Sad se ustavim v Novem Beogradu v stavbi Centralnega komiteja ZKJ, da povprašam, ali obstaja »partijsko stališče« o primeru. Tedaj sem še član ZKJ.

Prijavim se pri vratarju in mu povem, da se moram nujno pogovoriti z odgovornim za kulturno politiko, ker sem se srečal »s stalinističnim obnašanjem v Avala filmu«. Čez dve, tri minute vratar stopi k meni in pravi: »Pojdi z dvigalom v osmo nadstropje k tovarišu Veljku Vlahoviću.« Ta me sprejme v ogromni pisarni. Visok, kot je bil, hodi z leseno ного in se pri tem opira na palico: »Tovariš, ali je mogoče, da pri nas še obstajajo recidivi stalinizma? Povej, za kaj gre.« Ne da bi vpletal Tita, omenim direktorja Djurića in javnega tožilca, pojasnim, da je film narejen skladno z vsemi zakonskimi podlagami, odobren od cenzure in se uspešno prikazuje po kinematografih. Javni tožilec ga skuša prepovedati. Pokažem mu besedilo predloga prepovedi, ki je res polno pavšalnih ideoloških »stranpoti«, kot iz časov Višinskega. Vlahović kima z glavo: »Povej mi, tovariš, na kratko, o čem si napravil ta film«. Povem mu, da gre v filmu za skupino mladih, ki se borijo za več svobode in za socialistične vrednote, ki padajo v pozabo. On vstane, potrka s palico po leseni nogi: »Za to se borim še od Španije 1936 do danes. Ne obžalujem noge, ki sem jo v tem boju izgubil«. Pojasni mi: »V komisiji za kulturo načrtujemo razpravo o filmski umetnosti v septembru. Ne vem, kaj se dela mimo koordinacije«.

Naivno mu predlagam, da pokliče direktorja Avale filma Dragišo Djurića. Tajnica ju zveže v trenutku. Lahko si samo zamislim, kako se je prestrašil ubogi direktor. Toda zdi se, da tudi on ni omenil Titove reakcije. V tistih časih je obstajal tabu. Vsi so verjetno pričakovali, da bo tisto, kar bo Tito zahteval, prišlo naravnost od njegovih pomočnikov. Vlahović konča s: »Ti, mladi umetnik, se bojuj za svoja stališča, če imaš argumente.«

Mislim, da je na sodnika, ki je film »osvobodil«, učinkoval ta pogovor. Po razpravi in ogledu filma sodnik najprej pokliče mene: »Naj vstane avtor«. Reče mi: »Dolgočasen film si naredil, skoraj sem zaspal. Zamenjaj poklic, težko si boš služil kruh s filmom.« Nato pogleda tožilca: »Vstanite zdaj vi. Če menite, da sta naš samoupravni sistem in država tako slaba, da dolgočasen film lahko zamaja socializem, potem bi tudi vi morali razmisliti o zamenjavi poklica ...«

Toda to ni ustavilo novosadske birokratsko-karieristične »kamarile«. Funkcionarji Zveze komunistov organizirajo »analizo filma« in ga razglasijo

*Zasedba Aškerčeve ulice 14. aprila 1971: Filmska ekipa Neoplanta filma pri snemanju dokumentarno-igranega filma Svoboda ali strip. S kamero v rokah je snemalec filma Karpo Godina, poleg njega režiser Želimir Žilnik. Foto: Žare Veselič.
Iz zbirke fotografij Andreja Medveda.*

za anarhističnega in »kot takega« tudi za antikomunističnega, gonja vključuje tudi »partijsko sojenje«. Razglasijo me za antikomunista, trockista in anarhista. Julija 1969 me izključijo iz ZKJ, ker naj bi bil pod vplivom Rudija Dutschkeja in Daniela Cohn-Bendita. Tudi o tem obstaja obsežna dokumentacija.

Film pa predvajajo naprej. Na berlinskem festivalu dobijo »Zgodnja dela« Zlatega medveda in Nagrado mlade generacije, ki jo podeljuje študentska žirija. O filmu pišejo tudi največji svetovni mediji. Konec julija dobi film štiri nagrade v Pulju: filmske kritike, časopisov, ne pa Arene. Jeseni 1969 povabi newyorški Muzej modernih umetnosti MOMA vse jugoslovanske filme, ki so bili predvajani v Berlinu. Sprejmejo jih sijajno, »Zgodnja dela« prikazujejo v kinematografih in na televiziji.

Črni val

Takoj po New Yorku me pokličejo k vojakom. V Bjelovarju sem celo leto 1970 tankist. Ko se vrnem od vojakov, je v Neoplanti stara družba: Karpo je posnel

»Zdrave ljude za razonodu« (Zdrave ljudi za razvedrilo), to montira, Miroslav Antić je naredil odličen »Sveti pesek«, Makavejev končuje »Misterije organizma«. Direktor Udovički me sprašuje, kaj je moj naslednji projekt. Povem mu, da želim narediti polemični film kot odziv na gonjo proti avtorskemu filmu, ki so ga razglasili za »črni val«.

To predlagam majhni ekipi in Karpu, da bo snemalec. »Gremo po ulicah Novega Sada iskat brezdomce, ki spijo po vhodih, hodnikih in na ulicah. Pripeljali jih bomo v moje stanovanje, mene pa boste snemali, kako tavam po inštitucijah in zahtevam, da se pomaga revnim. Da dobijo svoje mesto, da jih obravnavamo kot ljudi, da jih »črni val« ne bo mogel zlorabiti. Naredili bomo dokumentarec, ki bo spraševal, kje je več »črnega«, v realnosti ali v filmih.«

Konec januarja 1971 smo posneli film, ki smo mu dali naslov »Črni film«. Film je izzval škandal in polemike. Tudi filmska »branža«, stroka, ga ni dobro sprejela, češ da je »voajerski«. Toda v znanih svetovnih časopisih je bilo napisano o »Črnem valu« več študij in esejev. Prišel je v antologijo 50 najpomembnejših dokumentarcev 20. stoletja.

Svoboda ali strip

Spomladi 1971 smo snemali dokumentarno-igrani film »Svoboda ali strip« kot dokument in kot odziv na podaljšane turbulence v družbi in glavah ljudi.

Od Češkoslovaške do Kitajske so še vedno dramatično prisotni pretresi, ki jih je izzvala zasedba Češkoslovaške, tudi zunaj jugoslovanskih meja. Mlado generacijo, posebej še študente sta pretresali po eni strani zaskrbljenost, po drugi pa zagretost, da smo »bakla svobode«. Inicirali so ju protesti iz leta '68, dve leti poprej. Izkoristili so priložnost, da razširijo pahljačo svojih časopisov, kar je katapultiralo mladinske publikacije, urednike in sodelavce med najbolj brane in najbolj vplivne v državi. Realna nevarnost ogroženosti države je spodbujala razprave o različnih možnostih, kaj naj bi naredili.

Omenjene vrednote so bile različice socializma in prvič javno evocirane, obujanje izkušenj iz antifašističnega boja na jugoslovanskih tleh, v katerem so lokalna odporiška gibanja združevala komuniste in leve katolike, sokole, tradicionalno panslovansko gibanje, rodoljube in ortodoksne duhovnike kot organizatorje antifašističnega gibanja. Na kratko: v filmu, ki smo ga snemali,

so glavne osebe tri dekleta in dva mladeniča ter niz prijateljev, epizodnih likov. Glavni junaki sodelujejo v študentskih listih v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani, s katerimi smo bili v stiku.

Ištvan Konc¹ iz ljubljanske Tribune, moj sodelavec in prijatelj v »Ifjusagy Tribun«, to je iz uredništva madžarske različice novosadske »Tribine mladih«, kjer sem bil glavni urednik leta 1963, nato Roksandić iz zagrebškega študentskega lista, tudi prijatelj in sodelavec, ter Đorđije Vuković iz beograjskega »Studenta« so mi pomagali, da smo izbrali »igralce«.

»Glavni junaki« se skrivajo pred preganjanjem in potujejo po Jugoslaviji. Odidejo v inozemstvo. Ko izvedo, da so teroristi zasedli jugoslovansko veleposlaništvo, se odločijo, da ga bodo branili. V krvavem obračunu umrejo. Film smo snemali od marca do maja 1971. Karpo je znova snemalec in montažer, Branko Vučićević koscenarist in pomočnik režije.

V začetku junija pokažemo grobo montažo producentu Svetu Udovičkemu, ki nam svetuje, naj s končno verzijo ne hitimo. Premiero filma je treba načrtovati za jesen, ker je producerska hiša Neoplanta film ujeta »v škarje«: pred tremi tedni je namreč doživel Makavejev film »WR« planetarni uspeh na festivalu v Cannesu. Vsakodnevno prihajajo vabila na druge festivale in dobiva prav tako odlične kritike, »doma« pa preprečujejo tako premiero kot distribucijo. Slišijo se politične diskvalifikacije in namigi, da »WR« ne bodo sprejeli na puljski festival. Producentu Udovičkemu prilepijo partijski šefi etiketo, da je »tehnomenadžer«. Verjetno zato, ker je bil film sneman v koprodukciji Neoplante in bavarske televizije, za kar niso pridobili političnega soglasja.

Naša ekipa, ekipa »Svobode ali stripa« dobi »time out« do jeseni. Že čez kakšen dan, na »partijsko-narodnem mitingu« v Novem Sadu obsodijo »WR ali misterije organizma« kot antikomunističnega. Sveta Udovičkega z grožnjo kazenskega pregona odstranijo z mesta direktorja Neoplante in nastavijo Draška Redžepa. Redžep je bil sicer književni kritik, a kot je bilo znano, tudi policijski ovaduh. WR ali misteriji organizma ni bil predvajan vse do leta 1987 niti v Pulju niti v jugoslovanskih kinematografih.

Novo vodstvo Neoplante zahteva, da si pogleda delovno verzijo filma »Svoboda ali strip«. Po projekciji sledi večtedenska polemika. Citat iz transkripta:

1 Jože Konc, glavni urednik Tribune.

Draško Redžep:

Ob tej priložnosti ne bom šel v detajlno analizo filma, a ker si prizadevam, da se gradivo pripravi za ogled na Filmskem svetu in Komisiji za pregled filmov, želim z vso odgovornostjo opozoriti avtorja, naj izpusti iz filma besedilo in kadre 564, 565 in 566 kot tudi gradivo, kjer so nesprejemljive politične aluzije in negativne implikacije. Prav tako poskuša avtor v kadrih 623, 605 in 609 ironično in z jedkim kriticizmom enostransko prikazati sliko dogodkov iz političnega in družbenega življenja v preteklih mesecih in letih. Producent predlaga avtorju, da sprejme pripombe in da označena mesta odstrani, da bi pospešili dokončanje filma.

Žilnik odgovarja:

Znano je, da material s študentskih dogodkov v Ljubljani in udeležba Jaše Zlobca nikoli nista bila predmet kazenskega postopka. Negativna direktorjeva ocena ni nič drugega kot politična diskvalifikacija človeka in dogodkov brez argumentov. Ko pa direktor diskvalificira ironijo in kriticizem, se s tem pokaže kot nekdo, ki sploh ne spremlja domače in svetovne filmske scene. Kateri jugoslovanski filmi pa niso prežeti z ironijo ali vsaj z njenimi sledovi? Ko je govora o zaključni obdelavi filma »Svoboda ali strip«, me ne zanimajo licitacije o možnih kontroverznih tolmačenjih. Zanima nas, katere zakonske določbe je film prekršil? Torej, na osnovi katerega zakona in katerega člena zahteva direktor intervencijo? Bilo bi bolj praktično, da v skladu s svojim položajem navaja zakone in predpise, če ga namerava cenzurirati, kot da se razburja zaradi ironije in kritike v filmskih slikah in dialogih.

Redžep:

Kot izvršni organ Neoplanta filma bi morali na zahtevo preiskovalnega sodnika iz Zagreba odstraniti iz gradiva vse posnetke, ki se nanašajo na študentske dogodke v Zagrebu med letno skupščino na Savski cesti.

Žilnik:

Kar pripovedujete, je poskus propagande ali grožnje. Zelo dobro veste, o tem obstaja tudi dokument v Neoplanta filmu. Pred vašim prevzemom mesta direktorja je Neoplanta prodala negative materiala, posnetega v Zagrebu, producerski hiši FASS iz Zagreba ravno zato, da jih vi ne bi izročili Državni varnosti, s katero, kot je znano, sodelujete. Zaradi tega sodelovanja in ne zaradi izkušenj ali poznavanja filma ste tu nastavljeni za direktorja.

Redžep:

Kategorično zavračam vse insinuacije in trditve. V celoti ostajam pri svojem stališču.

Kaj je v posnetem gradivu, za katerega je Redžep zahteval, da se odstrani?

Kader 564: v študentskem listu Tribuna v Ljubljani je Jaša Zlobec objavil pismo Brežnjevju. Pravi, da je vesel njegovega prijateljskega obiska, a je malo žalosten, ker ni skočil do Ljubljane, da stisne roko pionirčku, ki ga je nekoč pristrčno pozdravil. »Postal sem študent, medtem tudi komunist, se razume, jaz sem tvoj prijatelj.«

Kader 566: Jaša Zlobec piše na rdečo zastavo »Živela ZKJ!« V besedilu: Veliko so me v zadnjih letih strašili s teboj. Če ne bom priden, če slabo pišem in demonstriram, da bom zate izgovor, da prideš na obisk s tanki. V to nisem verjel, poznam te že od nekdaj. Še ko si bil samo general. Vidiš, dokazal si, da lažejo moji partijski nadrejeni. Prišel si kot prijatelj in se pokazal ljubezniv kot nekoč. Nam študentom si naredil uslugo, da nam ne more več nihče govoriti, da te izzivamo s tem, kar delamo.

Kader 609: diskusija o ustavnih amandmajih na Pravni fakulteti v Beogradu.

Nisem niti Srb niti Hrvat niti Jehovova priča niti musliman. Papuanec sem. Prišel sem samo pogledat, v državi sem prehodno, dokler se ne konča popis prebivalstva. Da se vpišem, da sem Papuanec.

Epilog

Nadaljnje delo pri dokončanju filma »Svoboda ali strip« nam ni bilo dovoljeno. Polemika je trajala nekaj časa tudi v medijih. Avtorji niso sprejeli zahteve za odstranitev omenjenih kadrov oz. za spreminjanje vsebine.

Karpo in Branko sta odšla na snemanje filma Bate Čengića »Vloga moje družine v svetovni revoluciji.« Ekipi »Svobode ali stripa« so prepovedali vstop v prostore Neoplante vse do leta 1986, ko je šla v stečaj. Za posnetim materialom se je izgubila vsaka sled.

Film ostaja nedokončan. Pred nekaj meseci smo dobili »naknadno« najdene negative. Manjka 1/3 posnetega gradiva. Te dni se pogovarjam s Karpom o možni »rekonstrukciji«. Izgledi so slabi.

Prevedel Lado Planko